

Beszámoló az MTA 1999. decemberi, rendkívüli közgyűléséről

A Magyar Tudományos Akadémia 1999. december 6-án tartotta CLXV. közgyűlését. *Glatz Ferenc* elnök megnyitójában emlékeztetett arra, hogy az 1990 óta megrendezett decemberi közgyűlés a májusitól eltérően kevésbé protokolláris, jellegét tekintve munkaközgyűlés.

Az érdemi munka megkezdése előtt a jelenlevők kegyelettel emlékeztek az elmúlt fél évben elhunyt *Szakály Ferenc* l. tagra, *Leo Valiani* tiszteleti tagra és *Geleji Frigyesre*, a közgyűlés doktor-képviselőjére.

Az ülést *Vizi E. Szilveszter*, az MTA alelnöke vezette le. A határozatképesség megállapítása után a tárgysorozat elfogadására, valamint az alkalmi bizottságok kiküldetésére került sor (jegyzőkönyv-hitelesítő biz.: *Láng István* r. tag, *Kiss Jenő*, a nyelvtud. doktora; határozatszövegező biz.: *Friedrich Péter* r. tag, *Kristó Gyula* l. tag, *Nyéki József*, a mezőgazd.-tud. doktora; szavazathitelesítő biz.: *Demetrovics János* r. tag, *Hatvani László* l. tag, *Kiss dám.*, a fizikai tud. doktora).

Ez után *Ihász Mihály* r. tag, a Doktori Tanács elnöke átadta az oklevelet az elmúlt időszakban az MTA doktora címet szerzett kutatóknak.

A közgyűlés az MTA elnökének *expozéjával* folytatódott. Milyen jövőbe tekinthet az Akadémia? erre a kérdésre igyekezett részletes és számos szempontot felsorakoztató választ adni *Glatz Ferenc*.

A tágabb környezetéről szólva a következő főbb téziseket fejtette ki:

-- új közösségszervező erők léptek működésbe, amelyek eredményeképpen átformálódik az egyén és közösség viszonya (identitáspluralizmus), különféle szinteken is fokozottabban érvényesül az autonómia, és a termelésben eluralkodó világverseny is kihat a tudományos kutatásra;

— új térségszervező erők hatnak, amelyek megnyilvánulásai: a nemzetállam hanyatlása, a Közép-Európa számára új lehetőségeket biztosító eurorégiók létrejötte és azok fokozódó szerepe az új regionalitásban;

— a tudománypolitika környezete is megújult: a kutatás függetlensége egyenlő távolságot jelent minden politikai tényezőtől (tehát nem ellenzéki séget);

A 2000. év nem a tudomány éve lesz. Az MTA készül az államalapítás évfordulójára és saját fennállása 175. évfordulójának megünneplésére. Tudománypolitikai téren az egyetlen biztató momentum, hogy a kormány mellett

működő tudomány- és technológiapolitikai kollégiumot felkérték az egységesen elképzelt (nem irányított) magyar tudománypolitika írásos kidolgozására.

Az Akadémia átalakulása a korábban megfogalmazott hármas funkció (az MTA tudományos műhely, a nemzet tanácsadója és a kutatókat tömörítő közösség) jegyében tovább folytatódik.

A diszciplinaviták után a tudományágaknak új szintézisre van szükségük: a tudományos jellegű analízis mellett a kutatók feladata a lokális társadalom karbantartása, és feltalálói szerepet is betöltenek. Míg a természettudományi diszciplinák szerepe és feladata korábbról már világos, a társadalomtudományok fejlődése most vált szükségessé. Sikeres a magyar kutatók betagozódása az EU 5. keretprogramjába. Az MTA kutatóhálózatának konszolidációját tovább kell folytatni. Figyelmet érdemel az akadémikusok magas átlagos életkora, míg a doktorok átlagéletkora kedvezőnek mondható.

A nemzet tanácsadójaként az MTA stratégiai kutatásokat folytat.

Az MTA mint kutatói közösség feladata a köztestületiség kiteljesítése, a regionalitás fokozása és a határon túli magyar tudományosság segítése (a területi bizottságok és az eurorégiók közötti megfeleltetés figyelembevételével). Az Akadémiai Klub közösségformáló és társadalmi kapcsolatokat építő funkcióját meg kell valósítani. Az Akadémia tisztviselői kara a folytonos megújulást szolgálja. A köztestületiség fontos fóruma a közgyűlés. A decemberi rendkívüli közgyűlések eredeti célja a következő évi költségvetés kialakítása és elfogadása lett volna. Az irányszámokba azonban az MTA-nak nincs beleszólása, kiváltképpen ennyire közel az év végéhez. Ezért az MTA elnöke javasolja, hogy a májusi rendes közgyűlés mellett az évenkénti egyszeri rendkívüli közgyűlésre a Magyar Tudomány Napjához kapcsolódóan kerüljön sor, fél napos munkaközgyűlésként.

Végül Glatz Ferenc ismertette az előző közgyűlés óta az MTA életében bekövetkezett legfontosabb eseményeket. A tisztújítás után az Akadémia vezető tisztségviselői között zökkenőmentes és sikeres együttműködés alakult ki, ami a jó személyes kapcsolatoknak is köszönhető. Az osztályelnökök között nyolc újonnan választott van. A területi bizottságok élén nincs ilyen mértékű változás, de ez utóbbi testületek regionális központokká alakulás van tervbe véve. A szakbizottságok helye és szerepe továbbra is tisztázásra szorul.

A Tudomány Világkonferenciája (Budapest, 1999. jún. 26. júl. 1.) és a Magyar Tudomány Napja egyaránt sikeres volt, ez utóbbi stabil intézménnyé vált. Készül az országgyűlésnek szóló beszámoló a magyar tudomány helyzetéről. E munkánál nem a megírás jelenti a nehézséget, hanem a majdan sorra kerülő beszámoltatás folyamatának sikeres végigvitele.

Az elnöki expozé után a *főtitkári beszámoló* következett. *Kroó Norbert* először az integráció szerepéről szolt: az integrációt már nem egyéni kapcsolatok motiválják, hanem intézményesített lehetőségek. A tudomány helyzetbe hozása ugyanakkor a döntéshozók felelőssége. El kell érni továbbá, hogy a társadalom igényelje a kutatást, ezen belül is elsősorban a felsőoktatás és a tőkések (ideértve a kis- és középvállalatok tulajdonosait, akik megfelelő kutatási háttérrel sikeresebbek lesznek, így szerepük egyre meghatározóbbá válik).

Az MTA belső életéről szólva a főtitkár utalt a konszolidációs folyamat fontosságára, az elkerülhetetlen negatív hatásaira és eddigi eredményeire. Kétségtelen, hogy a konszolidáció (még a neve sem a legkifejezőbb) vérvesztéssel

járt, de a létszámcsökkentést nem a kutatók számának nagysága indokolta, hanem a gyenge színvonalú ellátottság. Ennek ellenére még így is az MTA kutatói produkálják a hazai kutatási eredmények egyharmadát, noha a hazai kutatási potenciálnak csupán 10%-át képviselik. A költözésben érintett intézet különösen nehéz perióduson jutott túl.

A konszolidáció eredményeként nőtt a költségvetés és 110%-kal javult a fajlagos támogatás. Négy ingatlan felszabadult, amelyek hasznosítása viszont megoldásra vár. További feladat a költözéssel nem érintett intézetek állagának javítása.

Kiemelt fontosságú feladat a kutatói bérek növelése (amire 2001-ben kerülhet sor), a fiatalok felkarolása (Bolyai-ösztöndíj) és az infrastruktúra fejlesztése (EU 5. keretprogram).

Az MTA kutatóhálózata kész az új típusú feladatok megoldására: az 5. keretprogramban való részvételhez kapott pénzösszeg igen hízogó a magyar tudományra nézve. A külföldi elismerés után a tudomány jó hírének keltésével hazai körökben is el kellene ismertetni a kutatást. Bár a GDP egyre növekvő hányadát fordítják K+F kiadásokra, a jelenlegi szint (0,9%) még mindig kevés. Az MTA költségvetése az 1999. évi 17,2 milliárd Ft-ról 2000-ben 18,7 milliárd Ft-ra nő (beleértve az e költségvetési fejezethez OTKA-támogatást is). A helyzetet jól jelzi, hogy a kutatóintézetek támogatása 8,1-ről 8,7 milliárd Ft-ra nő, a beruházási keret, az AKP és a stratégiai kutatások kerete viszont csökken, és a nemzetközi kapcsolatokra fordítható összeg sem kedvez a kívánt ütemű integrációnak.

A két expozé után a *hozzászólások* következtek.

Szántay Csaba r. tag a BME akadémikusai nevében a közbeszerzési törvény azon visszásságára hívta fel a figyelmet, hogy az adminisztráció okozta késedelem mellett a beszerzések ráadásul drágábbak is, mert más cégek a hallgatókra (mint leendő ügyfelekre) való tekintettel kedvezőbb kondíciókat kínálnak. A Rectori Konferenciával és az Oktatási Minisztériummal egyeztetve kellene fellépni a módosítás sikere érdekében.

Enyedi György r. tag felszólalásában arra utalt, hogy a Tudomány Világkonferenciája nem egyszeri esemény volt, csak az első ilyen jellegű. A Magyar UNESCO Bizottság elnökeként tapasztalta, hogy a Világkonferencia azóta is számtalanszor visszatérő hivatkozási alap volt, ami sikeres hozzájárulás a külföldiek által hazánkról kialakított országgéphez.

Tétényi Pál r. tag a Konszolidációs Bizottság feladatainak pontosítását kérte a határozat szövegében, valamint ismertette az AKT pénzügyi albizottságának javaslatát a támogatott kutatóhelyeknél fennálló beruházási feszültség elkerülésére.

Kiss Dezső r. tag úgy fogalmazta át az elnök kijelentését, hogy a 2000. év sem lesz a tudomány éve. Sürgősen változtatni kell a kutatásban foglalkoztattak megalázó bérszintjén. A kutatáshoz továbbá nyugalom szükséges, amihez véget kell vetni az átszervezéseknek. Az MTA az alap kutatások hivatott gazdája, de mintha eltolódás jelentkezne az alkalmazások irányában.

Solyosi Frigyes r. tag előbb a kutatócsoportok konszolidációjának szükségességére hívta fel a figyelmet, azok működőképességének megőrzése érdekében, majd személyes példájából kiindulva sajnálkozásának adott hangot, hogy a kormányzat és a hatalmon levő pártok egyáltalán nem igénylik a tudósok

tanácsait. Ugyanakkor biztatta az MTA tagjait, hogy magánemberként pártállásuk szerint a magyar tudomány érdekében politizáljanak.

Gráf László 1. tag egy virtuális vagy tényleges Biotechnológiai Kutatóközpont létrehozása érdekében szólalt fel, aminek esetleg az ELTE TTK adhatna otthont.

Simai Mihály r. tag nem tartja sikeres programnak az akadémiai konszolidációt. Szerinte előzetesen nem mérték fel a külön intézményekben párhuzamosan folyó kutatások létét. Mindez olyan időszakban történt, amikor a piacgazdaság hatásai a tudományban is érvényre jutnak (pl: a kutatás magántulajdonná válik). Szerinte helyesebb lett volna az egész magyarországi kutatást konszolidálni.

Kálmán Alajos 1. tag az ICSU egyik tagszervezete nemzeti bizottságának elnökeként a nemzetközi kapcsolatok fontosságára hívta fel a figyelmet. A nemzetközi szervezetek munkájában való részvétel kiutazások nélkül lehetetlen. Az Akadémia szűkös forrásainak kiegészítéseként talán az OTKA és az OMFB nyújthat támogatást az indokolt kiutazásokhoz. Ugyanő szóvá tette a bérek „konszolidációjának” elmaradását és a nagyműszerek beszerzésének szükségességét. Ez utóbbit kézenfekvő a PHARE-keret terhére megvalósítani.

Borhidi Attila 1. tag megfogalmazása szerint helyzetbe kell hozni az MTA-t. Jó példaként említette, hogy a nemzeti agrár-környezetvédelmi alapprogramok esetében mind a pályázásnál, mind a pályázatok elbírálásánál szükséges a szakemberek igénybevétele.

Gergely János r. tag bejelentette, hogy a Bolyai-ösztöndíjra 2000-ben felvehető létszámkerete nagyon alacsony lesz, de az ösztöndíj-programot a költségvetési nehézségek ellenére is folytatni kell.

A vitában elhangzott észrevételekre elsőként Kroó Norbert főtítkárnak reagált.

— A beruházások területén előre kell lépni. A beruházási keret átcsoportosítása nem időszerű, mert nincs még elfogadott költségvetés. A kérdést az AKT illetékességébe utalja vissza.

— A nagyműszerek beszerzéséhez igénybe veendő külső forrás, az ún. Eötvös-program elfogadtatása jó úton halad, már csak a brüsszeli központ jóváhagyása hiányzik a 4 millió ECU összegű fejlesztési program indításához.

— A konszolidáció elnevezés nem egészen szerencsés az MTA-nál végbement (illetve folyamatban levő) átszervezésre. Nem magunkat kell dicsérni, hanem azt kell elérni, hogy mások ismerjék el a hazai tudósok szakértelmét és teljesítményét, sőt, az a cél, hogy az új nagyipar lobbizzon a magyar tudományos kutatás érdekében.

— Új intézet alapítása csak növekvő költségvetés mellett lehet reális cél.

— A főtítkári kinevezés előtt intézeti igazgatóként a konszolidáció számos előnyét látta.

— Arra kell törekedni, hogy a 2000-ben odaitélhető Bolyai-ösztöndíjak száma ne legyen szégyenletesen alacsony.

A főtítkárnak után Glatz Ferenc elnök reagált a vita során felvetett gondolatokra, kérdésekre.

-- Bár a közgyűlés összehívása az elnök joga, mégis úgy tartja helyesnek, hogy a rendkívüli közgyűlés megszokott időpontjának áthelyezése a közgyűlés jóváhagyásával történjen.

— Elégedett, hogy a felszólalásokból kiderült, hogy az Akadémián belül a tudomány érdeke jobban összetart, mint amennyire szétválaszt az eltérő politikai nézetek hatása.

— Az MTA-t érintő miniszterelnöki kijelentés egy rádióinterjúban hangzott el, s arról az Akadémia vezetőivel nem történt egyeztetés.

— A konszolidációval kapcsolatos szemantikai vita kerüendő, a név megtartását már az is indokolja, hogy a még hátralevő fontos feladatokat (bérhelyzet, műszerállomány fejlesztése) ugyanezen program keretében lehessen megoldani.

— Köszöni az írásban közreadott dokumentumok szövegezésének pontosítását.

— A Világgazdasági Kutatóintézet konszolidációjával kapcsolatos írásos dokumentumokat megtekintésre Simai akadémikus rendelkezésére bocsátja, hogy legalább utólag legyen kellően informált ez ügyben.

— A felvetett egyéb kérdések, ötletek kapcsán az MTA a társintézményekkel való együttműködésre, közös fellépésre törekszik.

— Az MTA elsőrendű feladatuként kezeli az alapkutatás támogatását, de felelőssége a kutatás egészére kiterjed.

A közgyűlés az elnök és a főtítkár előterjesztését, a szóbeli kiegészítéseket és a kérdésekre adott válaszokat egyhangú szavazással elfogadta.

Ezután egyéb ügyekben következett *szavazás*. Előbb *Nemecz Ernő* r. tag, a jelölőbizottság elnöke tájékoztatta a jelenlevőket a Doktori Tanács összetételében bekövetkező változásokról. A IX. osztály képviselője az osztályelnökké választott *Szentes Tamás* r. tag helyett *Mátyás Antal* r. tag lesz, póttag pedig *Bélyác Iván*, a közgazd.-tud. doktora; a X. osztály képviselőjében pedig hasonló ok miatt *Pantó György* r. tag helyett *Árkai Péter* I. tag, póttag pedig *Pápay József* I. tag. Mivel a Doktori Tanács tagjait az osztályok delegálják, ez ügyben nincs szükség közgyűlési szavazásra.

A közgyűlés a Vagyonkezelő Kuratórium *Fülöp Géza* halála miatt megüresedett helyére *Koltay Jenőt*, a közgazd.-tud. kandidátusát választotta, továbbá megválasztotta az AKP új tagját, *Engel Pál* I. tagot, valamint jóváhagyta a hasznosítható ingatlanok jegyzékének bővítését és az alapítványi támogatás lehetőségére vonatkozó főtítkári előterjesztést.

A határozatszövegező bizottság nevében *Friedrich Péter* terjesztette be a határozattervezetet, amit rövid vita, kiegészítés és szövegmódosítás után a közgyűlés elfogadott.

A jelenlevők végül meghallgatták *Hadlaczky Gyula*, a biológiai tud. doktora (SZBK) előadását a kromoszómák mesterséges előállításáról, a nagy nemzetközi visszhangot kiváltott eredmény eléréséhez vezető útról és a lehetséges alkalmazásokról.

Szabados László